

Gerő Márton - Madár Csaba – Milicz Ákos

Diákönkormányzatok az iskolán kívül – Diák és ifjúsági közéletiség a településen, kistérségben, régiókban

A rendszerváltás hajnalán számos olyan ifjúsági szervezet¹ jött létre melyek célul tűzték ki a diákönkormányzati, diákközéleti munka segítését és támogatását. Jelentős szerepük volt abban, hogy az új közoktatási törvény² tartalmazott a diákjogokra, a diákönkormányzatokra vonatkozó részletes és erős szabályokat. Az ő aktív közreműködésükkel létrejöttek az iskolai diákönkormányzatokat tömörítő megyei és országos egyesületek is, akik összefogták, képviselték az iskolán kívül a diákönkormányzatokat, valamint szolgáltatások, képzések révén segítették az iskolai demokrácia erősítését a nevelési-oktatási intézményeken belül és kívül egyaránt.

Az elmúlt 15 évben számos szervezet jött létre ebben a szektorban, mára csak néhány maradt belőlük, miközben több elhalt, profilt váltott, vagy az igazak álmát alussza most is. Ezek a szervezetek hosszú idő óta olyan térségi, regionális fejlesztési és ifjúsági erőforrás-koordinációs munkát végeznek a gyermek és ifjúsági szektorban, melyet ma humán erőforrás-fejlesztési prioritásként kezel a területfejlesztési koncepció, illetve az új ifjúsági törvény tervezete³ feladatként jelöl meg az önkormányzatok irányába.

Jelen cikk aktualitását az adja, hogy az új ifjúsági törvény normaszövegét a Kormány első olvasatban tárgyalta és hamarosan a Parlament elé kerül megtárgyalásra és elfogadásra. A normaszöveg olyan ifjúsági intézményrendszert nevesít, ill. olyan egyeztetési és szolgáltatási rendszert ír elő az önkormányzatoknak, amelyeket a fent említett civil szervezetek már évek óta végeznek (vagy végeztek amíg tudták...). Érdemes tehát áttekinteni a jogszabály által előírt feladatokat és rávilágítani arra, hogy az új szabályozás kielégítéséhez nem kell vadonatúj dolgokat kitalálni, hanem inkább meríteni kell a már működő civil gyermek és ifjúsági kezdeményezések gazdag tárházából.

Ebben a cikkben a múlt példáiból és – a települési, városi, megyei diákönkormányzati szerveződések – tapasztalataiból kiindulva összefoglaljuk, hogy a diák-ifjúsági közéleti munka szervezése hogyan képzelhető el az iskola falain kívül, a településen, és a kistérségben, valamint milyen módszerek, rendszerek, modellek és finanszírozási lehetőségek segítik ezt a munkát. A cikkben többször hivatkozunk DIPA Tanácsadók és Fejlesztők Szakmai Egyesületének szakértőinek munkáira, valamint szakanyagaira. A DIPA Egyesület 1989 óta foglalkozik a diákok közéleti fejlesztésével. Az ott dolgozó szakértők és tanácsadók kezei közül több ajánlás értékű dokumentum is kikerült, amelyekre jelen cikk is épít (részletesen lásd a hivatkozott irodalomnál). Ezúton szeretnénk megköszönni Péter Noémi kollégánknak a cikk elkészülése érdekében tett erőfeszítéseit, a cikk elkészítéséhez nyújtott segítségét és szakmai hozzájárulását.

Diákönkormányzatiság a jog és a pedagógia szemszögéből

Ha az iskolai diákönkormányzatokra gondolunk, akkor meg kell különböztetnünk a működés jogi, szabályozási keretrendszerét és a mögöttük meghúzódó pedagógiai, nevelési célokat és

¹ A teljesség igénye nélkül néhány név erről a területről: Országos Diák Unió, Diák-Panasz Tanácsadó Iroda, Budapesti Középfiskolai Szövetség, Magyar Középfiskolások Köre, Állampolgári Tanulmányok Központja Kht., Pest Megyei Diákönkormányzatok Hálózata, Veszprémi Ifjúsági és Közéleti Szövetség, SZÜRLET, AKSI, VEGA Gyermek és Ifjúsági Szövetség, Országos Kollégiumi Diákszövetség, Közéletre Nevelésért Alapítvány, Diákközéletért Alapítvány, Iskolapolgár Alapítvány, Ifjúsági Közélet Fejlesztéséért Alapítvány.

² Közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény

³ Értsd: a 2005 júniusában a Kormány elé került előterjesztés normaszövege, melyet a Parlament átdolgozás után a 2005. évi őszi ülésén tervez elfogadni.

értékeket. A diákönkormányzatok a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 63-65. §-a szerint jönnek létre és működnek az iskolákban. Jogköreikről és hatásköreikről számos oktatási ágazati jogszabály rendelkezik. Ennek megfelelően jogi értelemben a diákönkormányzat a tanulók és a diákkörök érdekeinek képviselőjére létrejövő szervezet az iskola falain belül. E tekintetben a diákönkormányzatok a diákok érdekeit képviselik, egyeztetnek az iskola vezetőségével, diák oldalról véleményezik az iskolai dokumentumokat, képviselik a tanulókat az iskolaszékben, egyszóval védik a diákok érdekeit.

Bár a törvény más küldetést nem jelöl ki a diákönkormányzatoknak, a való életben a diákönkormányzatok fele sokkal inkább végez programszervezési, tanácsadói és információs feladatot, mint a szűken értelmezett érdekképviselői tevékenységet. E tevékenységek között tipikus a programszervezés, iskolai bál és a vetélkedő rendezése, disco szervezése. Ugyancsak e tárgykörbe tartozik az iskolaújság és egyéb információs csatornák üzemeltetése, a felvállalt tanácsadói és közösségépítési feladatok.

E feladatok ellátása során a diákok tanulnak, tanítanak, tapasztalatokat szereznek és készségeiket fejlesztik napról napra. Pedagógiai értelemben a diákönkormányzati munka egy gyakorlóterep, segíti az együttműködési, a kommunikációs, a konfliktuskezelő készség fejlődését, saját tapasztalatokat ad szervezésben, tárgyalástechnikában, projectmenedzsmentben, és nem utolsósorban gazdálkodási, finanszírozási és pályázatkészítési ismereteket is szerezhetnek saját szervezetük működtetése révén. Egy benyújtott írásos közérdekű javaslat, egy elkészített jegyzőkönyv, egy hétvégi rendezvény hatékonyságát taglaló elemzés, egy beszámoló újságcikk önmagában csak papír az asztalon, de mögötte komoly érték, tanulási-fejlődési tapasztalat, saját élmények húzódnak meg.

Ahol az iskolai lehetővé teszi, és a diákokkal felismertetik, akkor ott a diákönkormányzat az önmegvalósítás egyik térszíne lehet. Ezen felül a diákönkormányzatok a politikai kultúra alapjait segítik elsajátítani, a közéleti munkára készítik fel és a szűkebb társadalom iránti tenniakarást, a közösség iránti igényt, a politikai attitűdök elmélyülését támogatják. Ezért elvitathatatlan tény, hogy a diákönkormányzati munka hasznos és pedagógiai értelemben is hozzáadott értéket teremt, hozzájárul a diákok aktív közéleti fejlődéséhez és későbbi felnőtt éveiben elérhető sikereihez. Jól összefoglalja e pedagógiai munka hasznát és fontosságát az OKI honlapján publikált cikk⁴ az iskolai demokráciáról.

Ha figyelembe vesszük, hogy egy iskolai diákönkormányzat hogyan néz ki, milyen a szervezeti felépítése, tevékenysége mire terjed ki, majd áttekintjük egy helyi települési ifjúsági szervezet valamint vonatkoztatási pontként a települési önkormányzat munkáját és tevékenységét, akkor sok hasonlóságot illetve közös pontot találunk mindhárom szervezetben. A szervezeti határ meghatározása, a tagok és a tisztségviselők megválasztása, a szervezeten belüli jogkörök definiálása, bizottságok felállítása és a szervezeti és működési szabályzat (alapszabályzat) megalkotása mind hozzátartozik a szervezeti munka definiálásához. Ezt követően a szervezet elkezd érdemi működését, célokat tűz ki, stratégiát alkot, programokat, akciókat kezd és áttekinti ezek erőforrásigényét, megszervezi a finanszírozását, saját működését anyagi oldalról is biztosítani kívánja. További hasonlóság, hogy a működést és az elért eredményeket időről-időre értékeli, tevékenységükről beszámolókat és jelentéseket készítenek, tesznek közzé. Munkájuk során kommunikálnak az érintettekkel, az ügyfelekkel, újságot adnak ki, honlapot működtetnek, nyílt napokat tartanak és megpróbálnak minél szélesebb körben információkat teríteni (hirdetés, plakát, kidobolás, hírújság, stb.) a működési területükön. Tárgyalásokba kezdenek, érdekeiket képviselik, pályázatot nyújtanak be és lobbyznak saját fejlődésük érdekében. Mindezek során a benne résztvevők kommunikálnak, konfliktust kezelnek, csapatot építenek, szervezetet fejlesztenek, vezetői funkciókat

⁴ Az iskolai élet alappillére a demokrácia[2002], www.oki.hu portál, Budapest, <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2002-09-km-pasztor-iskolai.html>

alkalmaznak, motiválnak és emberi teljesítményeket értékelnek. Legyen szó tehát iskolai diákönkormányzatról, helyi ifjúsági-közéleti egyesületről, vagy a települési önkormányzatról, a munka megszervezése és a szervezet működtetése hasonló elvek, illetve elemek mentén történnek, azonos készségek és attitűdök meglétét igénylik, csak éppen nagyságrendekben különböznek, a kliensek számában, az ellátási hatókörben és a felelősség mértékében térnek el egymástól. Mindazonáltal kijelenthetjük, hogy a közéleti nevelés egyik hasznos és helyénvaló módszere a fiataloknak a diákönkormányzati, majd a települési ifjúság munkában való bevonása.

Folytatva az előző gondolatmenetet, szükségszerűen adódik a kérdés: miért csak iskolai szinten beszélünk diákönkormányzatokról és diákönkormányzati munkáról? A tanuló-ifjúság közéleti szereplésének bizonyára van az iskolán kívüli gyakorlóterepe is!?. A választ a múltban is és a jövőben is meg tudjuk adni: volt és lesz! Egyrészt a működő diákönkormányzatokban az iskola kereteit között tapasztalt konfliktusok kezelése során igény merült fel arra, hogy az iskolán kívül lévő érintettekkel is megoldják a problémákat. Másrészt a diákönkormányzatokat segítő civil szervezetek pedagógiai segítségnyújtás révén képezték és oktatták azokat a modern konfliktuskezelő és önszerveződő módszereket, amelyeket a diákönkormányzatok az iskolában tudtak használni, így számukra nem jelentett akadályt az iskolán mint működési kereten túllépni. Harmadrészt ezek az egyesületek „szívták fel” azokat a lelkes fiatalokat, akik az iskolában nem tudták gyakorolni közéleti munkájukat. Ezek az igények, célok és lehetőségek pedig a jövőben is adottak lesznek az ifjúsági szektorban.

A korábban említett, alulról szerveződő egyesületek, non-profit szervezetek a 90-es évektől kezdve terepei voltak ezeknek a közéleti munkáknak. Az egyesület alapszabályának módosítása, egy kuratóriumi ülés levezetése, a jegyzőkönyv elkészítése, egy tárgyalás a megyei önkormányzat elnökénél, részvétel egy országos delegálási folyamatban, egy pénzforgalmi betétszámla megnyitása a takarékszövetkezetnél, egy komplett pályázati anyag elkészítése, majd a nyertes pályázati munka megvalósítása és a pénzügyi beszámoló elkészítése mind-mind fejlesztették és a jövőben is fejleszteni fogják az oda bekapcsolódó fiatal diákok ismereteit, tudását.

Ugyancsak említésre méltó a gyermek és ifjúsági tanácsok, a gyermek- és ifjúsági önkormányzatok létrejötte, a települési, városi ifjúsági önkormányzatok, illetve a városi diákönkormányzati mozgalmak beteljesedése. A 90-es évek vége felé a BM illetve az ISM pályázati programja és kommunikációs törekvései nagyban segítettek a helyi önkormányzatokat abban, hogy létrehozzák ill. működtessék a helyi ifjúsági közéleti intézményeket és testületeket. A pályázatok révén lehetővé vált, hogy az önkormányzatok helyi ifjúsági referenseket alkalmazzanak, ill. ifjúsági irodákat működtessenek, helyi ifjúsági tanácsot, választott gyermek-önkormányzatot működtessenek. Az ifjúsági iroda dolgozói illetve az ifjúsági referensek nagymértékben segítettek a települési gyermek és ifjúsági önkormányzatok, tanácsok létrejöttét, programjait, rendezvényeit. Ma ezt a szervezési és működtetési feladatot a Regionális Ifjúsági Tanácsok továbbra is támogatják és ehhez pályázati úton továbbra is forrásokat is biztosítanak a helyi önkormányzatoknak.

Miközben a kistépelési gyermek és ifjúsági önkormányzatok virágoztak, addig a legtöbb megyei illetve a városi diákönkormányzat elhalálozott. Működési koncepció, konkrét célok, önkormányzati partnerség és hozzá rendelt anyagi forrás hiányában ezek a kezdeményezések lassan elhaltak szerte az országban. Az elvetéléshez több tényező is hozzájárult: a szervezet stabilitása nem volt kielégítő, konkrét feladatok és jogkörök hiánya meghasonlottsághoz vezetett, a helyi politikai élet felhasználta őket saját céljaik érdekében, stb. Pedig a közéletre nevelés és a helyi ifjúsági munka egyik bástyái lehettek volna éppúgy, mint az iskolai diákönkormányzatok.

Önkormányzatok a helyi ifjúsági kezdeményezések mögött

A fentiekből is kitűnik és a szakértők is rámutattak arra, hogy az ifjúsági feladatokat decentralizáltan, a helyi érdekeknek és igényeknek megfelelően, a települési önkormányzat aktív bevonásával célszerű végezni, ugyanakkor meg kell hagyni ennek a szektornak a saját munkájából eredő rugalmasságát és figyelemmel kell lenni a szezonálisra illetve az ifjak életkorából adódó viszonylag gyors ki- és beáramlására. Mindezek mellett a központi kormányzatnak főleg koordináló és rendszertámogató feladata lesz⁵, illetve gondoskodik az egységes és közép- illetve hosszútávú ifjúsági koncepció elfogadásáról és a költségvetési támogatás biztosításáról.

Éppen ezért az új ifjúsági törvény a hangsúlyt a helyi közügyekre helyezi, tételesen megnevezi a helyi önkormányzati ifjúsági feladatokat, melyeket kötelezően el kell, illetve önként vállalva el lehet látni és megszabja, hogy a településeknek milyen helyi ill. rövidtávú cselekvési programmal kell rendelkeznie az ifjúsági területen. Bár a törvény 5000 főnél nagyobb lélekszámú településekre ró kötelező feladatokat, rendelkezik a kis lélekszámú települések kistérségi ill. a megyei önkormányzatok regionális ifjúsági feladatairól is. A törvény további erénye, hogy a finanszírozás rendszerét is szabályozza, célja az átlátható, működés illetve feladatorientált helyi ifjúsági tevékenység anyagi támogatása.

Mindezekből következik, hogy a törvény hatályba lépésével a helyi önkormányzatok feladata és cselekvési tere is növekszik, tartalommal kell feltölteniük a törvényt és hatékonyan, ellenőrizhető módon kell a feladatokat megvalósítaniuk. Bár a törvény deklarálta az ifjúsági munkáról, az ifjúsági feladatokról és az ifjúsági érdekegyeztetésről szól, magában hordozza a vidékfejlesztés, a regionalitás, a helyi település- és humán erőforrás fejlesztés gondolatait is. Ha belegondolunk abba, hogy egy kistérségi feladatokat ellátó ifjúsági ház mint létesítmény tud működni, akkor az ott megrendezésre kerülő tanácskozások, képzések, konferenciák pozitív kihatással vannak a helyi turizmusra, a gazdasági szolgáltató szervezetekre, és lehetőséget nyújtanak a helyi infrastruktúra fejlesztésére is. Mindezek mellett a helyi fiatalok életképessége, vállalkozó-szelleme, kezdeményező képessége is javul, mely a települési életminőség javulásában fog visszatükröződni, így az információk áramlása és az esélyegyenlőség elve is jobban tud érvényesülni.

Elképzelhető-e az önkormányzati ifjúsági munka az ifjúság bevonása nélkül? – avagy modell a participáció teljesülésére

Csalódott lesz az olvasó, ha itt tanácsokat vár arra vonatkozóan, hogyan lehet ezt a feladatot is minél kisebb erőfeszítés révén letudni és kipipálni. Akkor is csalódott lesz, ha kész recepteket vár, hogy neki mit kell megtennie ahhoz, hogy a törvény betűjét kielégítse vagy hogy ugyanaz történjen nála is mint a szomszéd településen. Mivel minden település más, mivel a helyi ifjúsági közösség igényei eltérőek, a törvény tartalommal való feltöltése minden egyes önkormányzat vagy társulás területén más és más kell legyen. Ennek felmérése, elemzése szakmai hozzáértést és összetett látásmódot igényel.

Azonban vannak olyan közös elemek és modellértékű módszerek, amelyek alkalmazását egy önkormányzat, vagy ifjúsági közéletiséget fejleszteni kívánó szervezet nem fog kihagyni saját munkájából. Ezek közös eleme és alapmotívuma, hogy az érintettek bevonásával, az ifjúság tevékeny közreműködésével kell megvalósulniuk.

Szervezetünk erre vonatkozóan kidolgozott egy modellt, mely a Tanuló-Ifjúság Kistérségi Aktivitása (TIKA) néven került publikálásra⁶. A TIKA Modell egy példaértékű és lehetséges

⁵ Más szemszögből már most is csak ezeket a feladatot látja el.

⁶ Madár Csaba-Gerő Márton-Milicz Ákos-Péter Noémi[2004]: A Tanuló-Ifjúság Közéleti Aktivitása, szakértői előterjesztés, DIPA Egyesület, 2004.

keretforma az ifjúsági feladatok megvalósításra. A TIKÁ modell alapvetően a tanuló-ifjúság kistérségi aktivitását konkrét célok mentén szervező rendszerleírás, mely kistérségi szinten kezeli a tanuló-ifjúság közéleti tevékenységét és az ezzel kapcsolatos feladatokat. A TIKÁ modellt a DIPA Egyesület szakértői dolgozták ki a közigazgatás modernizálása céljából meghirdetett belügyminisztériumi pályázati munka keretében 2003-ban⁷. Bár a modell eredetileg kistérségi szerveződésre dolgozódott ki, alapjaiban véve alkalmazható egy településen, vagy egy konkrét városban, ill. megyei, regionális szinten is.

A modell alapelemként hordozza magában a decentralizációt és az államigazgatási reformtörekvéseit, az EU által preferált helyi kezdeményezések és öntevékeny partneri kapcsolatépítést, a hazai oktatási reform képesség- és készségfejlesztő törekvéseit, valamint az új ifjúsági törvény főbb célkitűzéseit. Ezen túlmenően a modell elismeri az információk szabad áramlásának és az élethosszig tartó tanulásnak a fontosságát és deklaráltan hisz abban, hogy az esélyegyenlőség megteremtése elsősorban a helyi szinten végzett fejlesztésekkel, a szellemi tőke és a tudás kiaknázásával tud megvalósulni.

A modell követelményeit és célkitűzéseit tekintve jól megfelel az új ifjúsági törvény célkitűzéseinek és harmonizál a megvalósítás eszközszerével. Ugyanakkor a modell – amennyiben a helyi ifjúsági struktúrában dolgozók is szeretnék – tovább tud lépni az ifjúsági kérdéseken és feszegeti a területfejlesztés, a humán-erőforrás fejlesztés és a helyi társadalmi csoportok és érdekeltek bekapcsolásának lehetőségeit a munkába, miközben ennek gazdasági háttérét is bemutatja. Ha mindezeket összevetjük a diákönkormányzati és az ifjúsági közéleti munka iskolán kívüli területeivel, akkor látni fogjuk, hogy a modell éppen az alább részletezett kihívásokra ad válaszokat és az alább felsorolt kérdéseket boncolgatja. Éppen ezért a modellt alkalmasnak tartjuk arra, hogy a települési önkormányzatok ennek alkalmazásával tudják saját ifjúsági feladataikat megszervezni, megvalósítani.

A munka megkezdéséhez, megszervezéséhez a következő hasznos és szükségszerű alaplépéseket kell végigjárni és a kérdésekre válaszolni:

- A. Milyen kötelezettségeket és lehetőségeket ró az új törvény a településre, miben kell még fejlődnie a településnek ifjúsági területen? Kikkel tud összefogni e téren?
- B. Hogyan történik a helyi ifjúsági tanács létrehozása, szervezeti kereteinek meghatározása és miképpen választják meg a képviselőit?
- C. Milyen lesz a helyi ifjúsági munka szervezése, a helyi akciók és a szolgáltatások beindítása hogyan történik? Hogyan tervezzük ezeket és mi kerüljön bele helyi cselekvési tervbe?
- D. A helyi önkormányzattal, illetve a más ágazatokkal, szervezetekkel való együttműködés (pl.: részvétel a helyi önkormányzat képviselő testületi ülésein, bizottsági ülésein), az ágazati tevékenységek összehangolása (pl.: drogprevenció, pályaválasztás, továbbképzések, kulturális rendezvények) hogyan valósulnak meg települési szinten?
- E. Miképp történik ezeknek az aktivitásoknak, tevékenységeknek az anyagi finanszírozása, a munka emberi és infrastrukturális háttérének biztosítása, a normatív és a feladatorientált támogatást hogyan lehet felhasználni? Milyen szolgáltatásokért mekkora összegű költségtérítés kérhető?

Látható, hogy a fenti kérdések eléggé összetett problémákat boncolgatnak és valamennyi problémakör tovább bontható kisebb, de még mindig kellően bonyolult részekre, elemekre.

⁷ 2004-ben az Oktatási Minisztérium is megkeresett minket a modell oktatási vetületének feldolgozása érdekében.

Ezt más néven a lefűrés módszerének, vagy gyökér-elvnek nevezzük. Csak a példa kedvéért a B pontot tovább elemeztük, és további alcsoportokat képeztünk a megvalósítási fázis megtervezéséhez. Hasonló módon bontható tovább a többi pont is.

- B/1. A helyi ifjúsági tanács összetétele, felállítása, megválasztásának módja
Néhány tisztázandó alapkérdés mindenek előtt: Milyen területre terjed ki a tanács működése? Milyen életkorú és összetételű tanács létrehozását követeli meg a törvény a településen, illetve a kistérségben, régióban? Hány képviselőből álljon a tanács? Ki kaphat még delegálási jogot a törvény szerint? Milyen legyen a választás, delegálás módja? Milyen legyen a választás lefolyása (jelöltállítás, kampány, választási bizottság, jogorvoslat, stb.)?
- B/2. A tanács belső működésének szervezése, tisztségviselőinek, bizottságainak megválasztása
Milyen tisztségviselők, bizottságok legyenek? Hogyan választják meg ezeket a tagokat, tisztségviselőket? Nekik mi a feladata és a jogköre? Milyen jogokkal bír a tanács elnöke, alelnöke? Ki járhat el a tanács képviselőjében? Ki segíti a tanács működését, hogyan zajlik az adminisztráció, ki végzi ezt?
- B/3. Az ifjúsági tanács működési dokumentumának elkészítése, a szervezeti és működési szabályzat elfogadása
Hogyan történjen a működés főbb területeinek áttekintése? Mik legyenek az SZMSZ főbb tartalmi pontjai? Hogyan történjen az SZMSZ elfogadása és későbbi módosítása? Mik a kapcsolódási pontok az SZMSZ és a helyi cselekvési terv között?
- B/4. A tanács munkájának beindítása, éves programterv és célkitűzések összeállítása
A helyi igények alapján milyen legyen az éves programterv? Milyen tevékenységeket kíván a tanács figyelemmel kísérni, időről, időre értékelni? A Tanács testület vagy szervezeti alapon közelítse meg saját működését.

Az ifjúsági feladatokkal kapcsolatos többi kérdéskör (A-E) hasonló alproblémákra oszthatók fel. Mindenképpen tisztázandó a kezdetek kezdetén, hogy milyen konkrét programok, akciók induljanak a településen? Mik ezeknek a megvalósítási határideje és kik a felelősei? Milyen állandó vagy ideiglenes szolgáltatásokat szervezzenek a településen? Kik legyenek a tanács illetve az ifjúsági munka célcsoportjai? Őket hogyan lehetne megszólítani, a döntésbe bevonni, elégedettségüket mérni? A célcsoport megkereséseikre ki és hogyan reagál? Hogyan kommunikáljon a tanács az ifjúsággal, lakossággal, más településeken működő ifjúsági tanácsokkal? Milyen szakmai kapcsolatkeresés, kapcsolatépítés történjen meg? Hogyan lehet mérni a végzett tevékenységek, szolgáltatások eredményét, hatékonyságát? Milyen források állnak rendelkezésre a működéshez, illetve a programok megvalósítására? Milyen más források vonhatók be, milyen anyagi, személyi, tárgyi, önkéntes hozzájárulás, adomány szerezhető meg a tevékenységhez. Ki és hol tud pályázni további források elnyerésére? Stb. Ugyancsak tisztázandó az ifjúsági információs pont ill. iroda működése, vezetőjének kompetenciái, illetve számba kell venni az ifjúsági tér és az ifjúsági tábor adta kereteket, lehetőségeket, stb.

Szükségszerű az alapelvekről is szót ejteni. A modell megkívánja, hogy a benne szereplők, a résztvevők maguk is akarják azt amit végeznek és amilyen célokat kitűztek maguk elé, azaz a rendszer alulról jövő kezdeményezés révén működjön, de a felülről való támogatás elve is érvényesüljön. További alapelv a közvetlen önkéntesség, vagyis hogy a modell eredményei elsősorban a benne résztvevő diákok, fiatalok hasznát szolgálja (és ne a rendezvényszervező, a művelődési ház, vagy a képzést adó céget) valamint hogy a fiatalok közvetlenül is részt

vegyenek a folyamatokban, a döntések előkészítésében. A modell fontos alapelve a politikamentesség, tehát sem az országos politika, sem a helyi párt érdekek sem befolyásolhatják a szakmai munkát illetve a résztvevő fiatalok értékalkotását. Kizárja tehát a modell a pártok ifjúsági szervezeteinek térhódítását, tagtoborzását, az aktuálpolitikai kérdések pártszimpátia szerinti megvitatását, vagy éppen a polgármester pillanatnyi érdekei szerinti hatalmi harcokban való közreműködését.

A modell alapvetően szervezeti háttérre épít, mely kiszolgálja a tanuló-ifjúság delegálási rendszerét és ily módon lehetővé teszi a képviselői demokrácia gyakorlását is a fiatalok körében, másrészt szervezeti keretet, háttérrel biztosít az ifjúsági programok, szolgáltatások, rendezvények és az ifjúsági célú infrastruktúra működtetéséhez. E szervezeti háttérrel jelen esetben a települési önkormányzat illetve ezek társulása jelenti⁸.

A modell átfogóan, szektor-semlegesesen foglalkozik a diák és ifjúsági korosztályt érintő valamennyi kérdéssel. Abból indul ki, hogy a tanuló-ifjúság életét, tevékenységét, problémáit nem csak az iskolában, nem csak a szórakozóhelyen és nem csak odahaza lehet orvosolni, hanem a fizikai megjelenés minden területén. Ennek megfelelően a modell tágabban foglalkozik a tanuló-ifjúság helyi igényeivel, kezeli az oktatási, a szociális-jóléti, a sportolási ügyeket, de foglalkozik a tömegközlekedés, a művelődés, az információáramlás és a képzési feladatokkal, csakúgy mint a dropprevencióval, a fiatalok bűnözésével és a nyári szakmai gyakorlatok szervezésével is. Lényeg, hogy ezek fontosságáról a korosztály képviselői, delegáltjai nyilatkozzanak.

Így például véleményeztetési jogkörben tárgyalhatják meg a tanuszodák, a helyi buszjáratok, a kerékpárutak és a helyi sportklub ügyét, de a rendszer fejlődésével átválthatnak a közoktatási törvényben rögzített bizonyos fenntartói jogokat, foglalkozhatnak az iskolai diákönkormányzatok kistérségi, vagy települési szintű beszámoltatására, biztosíthatják a gyermeki jogok, állampolgári jogok, diákjogok érvényesítéséhez szükséges eszközöket, képzéseket, szakirodalmat és tanácsadót, ugyanakkor a saját alternatív zenei és kulturális programokat, nyári ifjúsági táborokat, ifjúsági fesztiválok szervezhetnek igény szerint. Nem utolsó sorban a modell megemlíti, hogy szervezetnek lehetősége van a munkalehetőségekről, pályaválasztásról, egészségügyi és mentálhigiéniai lehetőségekről tájékoztatni az érintetteket, de felvállalhatja szakkönyv, szakmai honlap és szakértők közvetítését is a fiatalok irányába. Mindezeket a felmerülő igények és szükségleteknek megfelelően, amelyben közrejátszik a település nagysága a szervezetben résztvevő tagok és az önkormányzat Képviselő Testületének hozzáállása is.

A helyi önkormányzat illetve ezek társulásának feladata lenne a modell szerint a fentieknek a koordinálása és a szükséges erőforrások biztosítása és menedzselése. Ilyen formában az önkormányzat feladata a tárgyi eszközök, ingatlanok kezelése, a szükséges infrastruktúra biztosítása és karbantartása, a számítógépes elérhetőség biztosítása, valamint a jogképesség biztosítása szerződések megkötéséhez, az ifjúsági referens és más munkavállalók alkalmazásához. A munka során lényeges, hogy az elért eredmények és a finanszírozási források is egyértelműen beazonosíthatóak legyenek, azok ne keveredjenek más kistérségi forrásokkal és programokkal, ne zavarják a tisztánlátást és ne mossák össze az általános támogató tevékenységeket se, mert így a tevékenységek tényleges költségeiről nem kapunk vissza információkat.

⁸ Álláspontunk szerint a modell célkitűzései ugyanakkor megvalósíthatók társadalmi szervezeti formában (pl. egyesület) vagy kijelölt költségvetési szervben, önkormányzati intézményen belül is, illetve KHT formában is.

Nem az ifjúsági munka lesz az első olyan önkormányzat melletti szerveződés, mely az önkormányzat költségvetésének terhére, de attól némileg függetlenül tevékenykedik. 2002-ben tüntet fel, majd alakultak meg a helyi kábítószeregyeztető fórumok (települési illetve kerületi KEF-ek), amelyek a fentiekhez hasonló modell-háttérrel terjedtek el az országban. Az ő munkájuk, sikereik, szerveződésük eredményei valamilyen szinten példaként szolgálhatnak az ifjúsági feladatok megszervezéséhez is.

A modell bevezetése és alkalmazása, a TIKÁ rendszer kiépítése során a fokozatosság és megfontoltság elvét ajánlott alkalmazni. Szakértőként azt tanácsoljuk, hogy a modell építéséhez az önkormányzatok kérjenek fel külső szakértőket, ifjúsági területen tapasztalattan rendelkező tanácsadókat, ill. külső tréner, szervezetfejlesztő, diákönkormányzati tanácsadó segítségét, aki segít a rendszer felépítésében és ügyel a belső egyensúlyok megtartásában, ugyanakkor külső szemlélőként tudja támogatni a fejlesztői munkát. Ugyancsak szorgalmazza a modellt az egymástól való tanulást, a szakmai kapcsolatok kiépítését és fenntartását más települési, kistérségi szervezetekkel és szakmai szövetségekkel. Az élethosszig tartó tanulás ezen szakaszában a tapasztalatszerzés mellett a belső képzési terv összeállítását és résztvevő munkatársak, önkéntesek fejlesztését, oktatását is előirányozza a modell. Mindezek a hatékony működést, a fenntartható fejlődést biztosítják a modell bevezetése után is az ifjúsági téren.

Összefoglalás helyett

Mondandónk szöveges összefoglalása helyett inkább egy tematikus folyamatábrát készítettünk, amely tömören és lényegre törően rögzíti a fent leírtakat.

Első lépés: Helyi állapotfelmérés

1. A gyermek és ifjúsági korosztály jellemzői
 - a) A fiatalok száma, korosztályi összetétele
 - b) A helyi ifjúsági civil szervezetek típusa, száma és tevékenysége
 - c) Az eddig létrejött ifjúsági szerveződések, együttműködések, szövetségek
2. Az önkormányzat eddigi tevékenységei ezen a területen
 - a) Tárgyalt és/vagy elfogadott stratégia
 - b) Bizottsági ülések, határozatok
3. Milyen gyermek és ifjúsági korosztállyal kapcsolatba lépő szervezetek, intézmények működnek a településen?
4. Milyen a korosztály elérhetősége, a neki szóló médiumok, őket megcélzó információs adók
5. Az önkormányzat (a társulás) státusza, típusa

Negyedik lépés: Megvalósítás

1. Helyi Ifjúsági Tanács megválasztása, működtetése
2. Az ifjúsági tér/iroda felállítása, működtetése
3. Ifjúsággal foglalkozó Bizottság felállítása, ülésezés, tárgyalások, határozathozatal
4. Ifjúsági szolgáltatások, programok beindítása, újabb és újabb programok megvalósítása

Hatodik lépés: Értékelés és rendszerfejlesztés

1. A résztvevők, érintettek elégedettségének mérése, elemzése
2. A helyi cselekvési tervek ill. a program időarányos teljesülésének ellenőrzése, mutatószámok értékelése
3. Közös értékelések és elemző megbeszélések tartása
4. Tanulmányutak és szakmai egyeztetéseken való részvétel, benchmarking, ötlet-transzportálás más településekről, térségekből, szakértőktől
5. Az elért eredmények számbavétele, a fejlődés beazonosítása
6. Az erősségek és a gyengeségek, a lehetőségek és a veszélyek újraértékelése

Második lépés: Állapotértékelés

1. A korosztály jellemzői
2. A korosztály szükségleteinek, problémáinak azonosítása
3. Lehetőségek és buktatók
4. Az önkormányzat mozgásterének, feladatainak azonosítása

Harmadik lépés: Előkészítés

1. Önkormányzat felkészítése az ifjúsági feladatok megszervezésére (finanszírozás, szervezeti háttér, státusz, jogkörök tisztázása)
2. Helyi gyermek és ifjúsági szervezetekkel, civil szerveződésekkel való egyeztetés
3. Korosztályi szervezetek és a közszolgálati szervezetek közötti feladatmegosztás rögzítése
4. Megegyezés a helyi ifjúsági tanács működésének és választásának elveiben, módszereiben, lefolyásában

Ötödik lépés: Stratégiaalkotás

1. Helyi cselekvési program kidolgozása, megvitatása, elfogadása
2. Helyi és korosztályi igények kielégítések kijelölése, fejlesztési célok meghatározása
3. Kétéven túlmutató, közép- és hosszútávú prioritások kijelölése

Hetedik lépés: visszacsatolás

1. Cselekvési program módosítása
2. Új szolgáltatások, programok indítása, a tér/iroda működésének átalakítása
3. Új szereplők, szervezetek bevonása
4. Szereplők közötti munkamegosztás megváltoztatása
5. Belső fejlesztő programok, képzések szervezése

Nyolcadik lépés: Ugrás a negyedik lépcső elejére

Végül engedje meg nekünk az olvasó, hogy néhány zárógondolattal utaljunk a jövő kihívásaira, a rendszerépítés később jelentkező és egyben megoldandó problémáira is.

- a) Az ifjúsági struktúra kialakítását önkormányzat vezérelten is meg lehet csinálni, de ha bizonyos elemeket az elején nem végeznek el (csak a feladatok akarják kipipálni), akkor az úgy is később problémává válik és később kell hozzáfogni a megbeszeléséhez, a megvitatásához vagy a felméréséhez. Ezeket pedig később már nehéz beleépíteni egy működő, vagy felülről működtetett rendszerbe.
- b) Többször tapasztaltuk, hogy nem elég egy struktúrát megszervezni, azt később működtetni és fejleszteni is kell. Ha egy emberre épül a munka, akkor az az ember kiesésével a helyi ifjúsági munka is megáll. Tehát célszerű valakiknek tudatosan felvállalni az utánpótlási feladatokat is, csapatban gondolkodni és a feladatokat több emberre osztani.
- c) A fiatalokat segítő, tanító, információval ellátó szerep tanulható, de ehhez lesz szükség külső fejlesztő szakemberre is. A településen lehet, hogy van ilyen, esetleg ott dolgozik a művelődési házba, a családsegítő vagy gyermekjóléti szolgálatban, vagy az ifjúsági és sportirodán, de ha nincs a helyiek ne féljenek segítséget kérni és szakértőt hívni. A szakértő bár idegen, mindenképpen építő szándékú és tapasztalt személy.
- d) Végül nem árt hangsúlyozni, hogy az ifjúsági munka gyakorlatorientált feladat. Elméleti koncepciók és előterjesztések önmagában nem szolgálják a helyi ifjúság fejlesztését. Úgy is mondhatjuk, hogy a céltudatos ifjúságfejlesztés a terepen tud igazán megvalósulni, a „laboratóriumban” nem.

Felhasznált források:

1. Gyermek és Ifjúsági Feladatok az Önkormányzatokban, Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány, Budapest, 1996.
2. Madár Csaba-Gerő Márton-Milicz Ákos-Péter Noémi[2003]: Ifjúsági feladatok a decentralizált közigazgatási rendszerben – a helyi önkormányzatok és társulásaik ifjúságfejlesztési tevékenysége, pályázati alapmű, DIPA Egyesület, 2003.
3. Madár Csaba-Gerő Márton-Milicz Ákos-Péter Noémi[2004]: A Tanuló-Ifjúság Közéleti Aktivitása, szakértői előterjesztés, DIPA Egyesület, 2004.
4. Alapfokú kézikönyv civil szervezetek számára, Soros Alapítvány-NIOK Iroda, Budapest, 1998.
5. Milicz Ákos-Gerő Márton-Bagó Tamás[2001]: Diákönkormányzati Segítő Csomag, IV. kiadás, PMDH Egyesület, Budapest
6. Dr. Bíró Endre[1997]: A gyermekek jogairól, II. kiadás, Állampolgári Tanulmányok Központja, Budapest
7. Földessy Aranka-Lovász Gabriella[2004]: Európai Uniós Pályázatok Kézikönyve, Európa Média Kht., Budapest
8. Kézikönyv a Kábítószerügyi Egyeztető Fórumok számára[2004], Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, Budapest.
9. Az iskolai élet alappillére a demokrácia[2002], www.oki.hu portál, Budapest, <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2002-09-km-pasztor-iskolai.html>
10. Peter Baldock[1993]: A feladatok elemzése és szelektálása. In: Közösségi munka (1993.) Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest

Valamint a Fehér Könyv, a PISA jelentések, a BM deregulációs és AIDA szakanyagai, az ISM, valamint a későbbi GYISM és ICSSZEM publikációi és sajtóanyagai, a Nemzeti Fejlesztési Terv és a vonatkozó jogszabályok, internetes források felhasználásával.